

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF RETAIL PURCHASE-SALE CONTRACT VIA THE INTERNET

Павлюк Н.М., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

Стаття присвячена аналізу окремих проблем правового регулювання одного з найбільш популярних в сучасний період договорів роздрібно-купувально-продажу – здійсненого через мережу Інтернет. В епоху цифрової економіки у зв'язку з активним розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій та мережі Інтернет. Загальною світовою тенденцією у сфері економіки є розвиток Інтернет-торгівлі, що стрімко поширилася завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій з наданням низки переваг як для продавців (цілодобове пропонування товарів необмеженому колу споживачів; нижчі витрати на організацію та ведення торгівлі, рекламу товарів), так і для споживачів (широкий асортимент товарів та швидкий їх пошук без перерв і вихідних; нижчі ціни, ніж у звичайних магазинах; економія часу на покупки; зручність оплати). У зв'язку із цим виникає необхідність аналізу існуючих проблем правового регулювання таких договорів купівлі-продажу. Актуальність дослідження обумовлюється низкою факторів, до яких можна віднести недостатнє правове регулювання особливостей предмета договору роздрібно-купувально-продажу, що здійснюються за допомогою Інтернету, наявність прогалин законодавства, яке визначає положення учасників договору, засобів захисту прав та інтересів сторін тощо. Недоліками Закону України «Про електронну комерцію» є: відсутність принципу свободи договору (особливо щодо покупця), відсутність основних положень договору, які мають бути, а саме: реквізити сторони договору; технологія (порядок) укладення договору; можливість і порядок внесення змін до умов договору; технічні засоби ідентифікації сторони; посилання на умови, що включаються до договору, шляхом перенаправлення (відсилання) до іншого електронного документа і порядок доступу до такого документа; умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів; можливість вибору мови під час укладання та виконання договору тощо. Законодавство та судова практика з питань захисту прав сторін договірних правовідносин в Інтернеті потребують вдосконалення шляхом закріплення додаткових гарантій дотримання прав сторонами відповідних правовідносин під час укладання договору в Інтернеті.

Ключові слова: договір, договір купівлі-продажу, роздрібно-купувально-продаж, електронна торгівля, електронна комерція, електронний правочин, Інтернет.

The article is devoted to the analysis of individual problems of legal regulation of one of the most popular retail sales contracts in the modern period – executed via the Internet. In the era of the digital economy in connection with the active development of information and telecommunication technologies and the Internet. The general world trend in the field of economy is the development of Internet trade, which has rapidly spread due to the use of information and communication technologies with the provision of a number of advantages for both sellers (round-the-clock offering of goods to an unlimited circle of consumers; lower costs for the organization and conduct of trade, advertising of goods), and for consumers (a wide range of products and their quick search without interruptions and weekends; lower prices than in regular stores; saving time for shopping; convenient payment). In this connection, there is a need to analyze existing problems of legal regulation of such sales contracts. The relevance of the study is determined by a number of factors, which include insufficient legal regulation of the subject of the retail sales contract carried out using the Internet, the presence of gaps in the legislation that determines the position of the parties to the contract, means of protecting the rights and interests of the parties, etc. The disadvantages of the Law of Ukraine "On Electronic Commerce" are: the absence of the principle of freedom of contract (especially with regard to the buyer), the absence of the main provisions of the contract, which must be in place, namely: details of the parties to the contract; technology (procedure) of concluding a contract; the possibility and procedure for making changes to the terms of the contract; technical means of party identification; reference to the conditions included in the contract by redirecting (referring) to another electronic document and the procedure for accessing such a document; conditions for production and receipt of paper copies of electronic documents; the possibility of choosing the language during the conclusion and execution of the contract, etc. Legislation and judicial practice on the protection of the rights of parties to contractual relationships on the Internet need to be improved by establishing additional guarantees of compliance with the rights of the parties to the relevant legal relationship when concluding a contract on the Internet.

Key words: contract, sales contract, retail purchase and sale, electronic trade, electronic commerce, electronic transaction, Internet.

Актуальність теми. Договір купівлі-продажу – основний вид цивільно-правових зобов'язань, що виникають у товарно-грошовому обороті [8, с. 134].

За умов ринкової економіки договір купівлі-продажу стає одним із найпоширеніших типів договорів, що використовується в товарному обороті і як родове поняття охоплює всі види зобов'язань щодо відчуження майна у власність на визначено-еквівалентній основі [3, с. 26]. Найпоширенішим різновидом купівлі-продажу є роздрібно-купувально-продаж, призначення якої – безпосереднє та систематичне забезпечення населення продовольчими та промисловими товарами [3, с. 43]. Роздрібно-купувально-продаж є основною формою участі фізичних осіб в економічному обігу, оскільки укладення договору роздрібно-купувально-продажу є найбільш зручним та вживаним засобом забезпечення потреб пересічної людини у різноманітних товарах, якими так чи інакше користується кожен [7, с. 3].

Загальною світовою тенденцією у сфері економіки є розвиток Інтернет-торгівлі, що стрімко поширилася завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій з наданням низки переваг як для продавців

(цілодобове пропонування товарів необмеженому колу споживачів; нижчі витрати на організацію та ведення торгівлі, рекламу товарів), так і для споживачів (широкий асортимент товарів та швидкий їх пошук без перерв і вихідних; нижчі ціни, ніж у звичайних магазинах; економія часу на покупки; зручність оплати) [1, с. 5].

Постановка проблеми. Особливо активно через мережу Інтернет продають одяг, електроніку, книги та побутову техніку. Набирає обертів і торгівля продуктами харчування — більшість учасників ринку вважають саме цей сегмент найперспективнішим на найближчі п'ять років [12, с. 11]. Потребуваність та активізація поширення електронної торгівлі актуалізує необхідність теоретичних досліджень правових проблем регулювання договорів роздрібно-купувально-продажу, пов'язаних з використанням електронної форми торгівлі через мережу Інтернет, що підтверджується наявністю різних точок зору авторів з питань, які стосуються цієї проблематики, суперечливістю нормативно-правових актів, що регулюють цей договір, а також необхідністю усунення прогалин у законодавстві у сфері розвитку та регулювання електронної

торгівельної діяльності в умовах становлення інформаційної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань у сфері правового регулювання договору роздрібною купівлі-продажу, в тому числі пов'язані з укладенням договорів в мережі Інтернет, присвятили свої наукові праці О.А. Беляневич, О.М. Вінник, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, М.М. Дутов, А.Н. Кучер, В.В. Луць, В.С. Мілаш, В.С. Цимбалюк та інші. Проте, у зв'язку із відносною новизною даного способу укладення договорів, постійними змінами суспільних відносин та розширенням правової бази у згаданій сфері, багато аспектів проблематики у сфері електронної торгівлі та правового регулювання договору роздрібною купівлі-продажу через мережу Інтернет потребують нового осмислення та подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу окремих проблем правового регулювання договору роздрібною купівлі-продажу через мережу Інтернет та визначення перспектив його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання договору купівлі-продажу в загальному здійснюється гл. 54 ЦК України (статті 655–716), яка містить параграф, присвячений загальним положенням про цей договір (§ 1), що рівною мірою поширюються на всі види цього договору, а також параграфи, присвячені окремим його видам, зокрема, роздрібною купівлі-продажу (§ 2) [10].

Договір роздрібною купівлі-продажу характеризується родовими ознаками договору купівлі-продажу, як типу договору, оскільки, як і всі інші види купівлі-продажу, спрямований на передачу у власність майна на еквівалентнооплатній основі за рахунок грошових сум. Саме зазначене дозволяє застосовувати до виконання цього договору деякі із загальних положень про купівлю-продаж (наприклад, правил про строк, кількість, асортимент, якість і комплектність товару тощо) [3, с. 43–44]. Поряд з тим, договір роздрібною купівлі-продажу має й свої особливості, зокрема, щодо предмету договору, суб'єктного складу тощо, що позначається на порядку його укладення. Це дозволяє законодавцю виокремити договір роздрібною купівлі-продажу в окремий вид договору купівлі-продажу із самостійним регулюванням (§ 2 глави 54 ЦК України) [10].

Організація і технологія купівлі-продажу товарів, послуг електронним способом з використанням телекомунікаційних мереж та електронних фінансово-економічних інструментів Комісією ООН з міжнародного торгового права (UNCITRAL) трактується як «електронна торгівля» [13]. Якщо узагальнити офіційні визначення (Європейської комісії, Світової організації торгівлі (СОТ), Міжнародного союзу електрозв'язку, Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)), то сутність електронної торгівлі полягає в організації процесу товарно-грошового обміну у формі купівлі-продажу на базі електронних технологій [2, с. 3].

Електронна торгівля, на думку О. Гайдукової, на відміну від електронної комерції, охоплює не весь процес товарно-грошового обміну, а тільки ту його частину, яка безпосередньо пов'язана з купівлею-продажем. Таке твердження належить до електронної роздрібною торгівлі. Що стосується електронно-оптової торгівлі, то діапазон функцій тут значно ширше. Але в цілому електронна комерція поняття складніше, ніж електронна торгівля. Тому вважаємо, що остання є частиною електронної комерції [2, с. 3].

Правове регулювання електронної торгівлі сьогодні забезпечується такими нормативно-правовими актами як Закон України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 року, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851, Закон України «Про електронний цифровий підпис» від

22.05.2003 р. № 852, що дають визначення різних понять, як, зокрема, електронна торгівля, електронний правочин, визначають поняття електронного документа та електронного документообігу, електронного цифрового підпису, закріплюють світові тенденції щодо визнання юридичної сили електронного документа, права та обов'язки суб'єктів електронного документообігу, відповідальність тощо.

У Законі України «Про електронну комерцію», який було розроблено на основі Директиви № 2000/31/ЄС «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку» від 08.06.2000, електронну комерцію визначено як відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру. Під «електронною торгівлею» Закон розуміє господарську діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [9].

Як зауважує В. Мілаш, для відзеркалення багатогранності поняття «електронна комерція», осердя його законодавчого визначення репрезентоване категорією «відносини», основними кваліфікаційними ознаками яких є: а) «спрямованість» на отримання прибутку на досягнення цієї мети може бути спрямовано діяльність чи економічну операцію та/або договір, який її опосередковує, однак не відносини); б) дистанційне (віртуальне) «здійснення» (з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем); в) майновий характер (виникнення в учасників цих відносин прав та обов'язків майнового характеру) [6, с. 67].

Ст.3 Закону України «Про електронну комерцію» надає також визначення електронного правочину, під яким розуміється дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [9]. Одним з видів електронного правочину є електронний договір.

Стаття 207 ЦК України прирівнює до вчинених у письмовій формі правочинів, правочини, зміст яких зафіксований у кількох документах (зокрема листах), а також правочини, воля сторін яких виражена за допомогою електронного або іншого технічного засобу зв'язку [10]. Стаття 11 Закону «Про електронну комерцію», на думку О. Кізлової, фактично перефразовує ст. 207 ЦК України. Згідно з Законом, електронний договір – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі [4, с. 85].

Отже, відповідно до ст. 205, 207, 639 ЦК України та ч. 12 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» договори, укладені в електронній формі, прирівнюються за правовими наслідками до таких, що укладені в письмовій формі.

О. Шагака зауважує, що, прирівнюючи електронну форму правочину до письмової, законодавець не визначає чи то юридична сила правочинів однакова, чи то вимоги до атрибутів дійсності однакові, чи то в електронній формі як і в письмовій мають вчинятися правочини щодо яких є пряма вказівка закону про форму їх вчинення. Щодо першого, то в цілому можна говорити про однаковість юридичної сили, проте засоби та методи доказування, забезпечення доказової бази у випадку судового процесу є різними. Зміст, атрибути правочинів відрізняються лише формою їх вчинення, існування, носієм інформації [11, с. 23].

Ознаками електронного договору роздрібною купівлі-продажу є: 1) насамперед форма такого договору

та програмне забезпечення як інструмент його укладення; 2) наявна публічна оферта, що звернена до невизначеної кількості інтернет-користувачів; 3) двосторонній, а у випадку примусового інтернет-аукціону – багатосторонній; 4) еквівалентний – зустрічне задоволення, виражене в оплаті грошовими одиницями або електронними грошима, чи то крипто валютою; 5) каузальний, мета – передача майна у власність за винагороду; 6) правовий статус продавця і покупця обумовлений їх правочиномздатністю; 7) товар, що реалізується засобами е-магазинів, інтернет-аукціонів має відповідати опису продавця та лише, якщо продавець визначає товар «новим», то такий товар має відповідати вимогам якості, комплекності, можливості використанню за призначенням та іншим вимогам, що звичайно висуваються до подібних товарів [11, с. 23].

Автори аналітичного документу «Як уряду України розбудувати державну політику у сфері е-торгівлі», підготовленого під егідою Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС за сприяння проекту «Громадська синергія», проаналізувавши наявну нормативно-правову базу щодо е-покупок, відзначають, що вона є недосконалою. Зокрема, на їх переконання, великим недоліком закону «Про електронну комерцію» є відсутність принципу свободи договору (особливо щодо покупця), оскільки е-правочини «вчиняються на основі відповідних пропозицій (оферт)» [12, с. 16–17]. Дослідивши сайти найбільших е-торговців в Україні, фахівці вказують на такий недолік, як відсутність основних положень договору, які мають бути, а саме: реквізити сторони договору; технологія (порядок) укладення договору; можливість і порядок внесення змін до умов договору; технічні засоби ідентифікації сторони; посилання на умови, що включаються до договору, шляхом перенаправлення (відсилання) до іншого електронного документа і порядок доступу до такого документа; умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів; можливість вибору мови під час укладання та виконання договору тощо [12, с. 17–18].

Крім того, виникає проблема визначення місця укладення е-договору. Особливо це питання зачіпає захист прав споживача, оскільки норма закону відсилає до Закону України «Про захист прав споживача» та прирівнює укладання е-договору до «укладення договору поза торговельними або офісними приміщеннями», або «договору на відстані», тобто підкреслюється неможливість його укладення за місцем знаходження юридичної особи [12, с. 18].

Більшість авторів визнає договір роздрібної купівлі-продажу, здійснений через Інтернет, як дистанційний договір. Так, О. Шагака визначає електронний договір роздрібної купівлі-продажу як дистанційний договір, укладений засобами телекомунікаційних технологій, за яким продавець (одна сторона) зобов'язується передати в обумовлений строк у власність покупцеві (друга сторона), а покупець зобов'язується прийняти майно і надати зустрічний майновий еквівалент, що виражений у грошовій формі або в іншій обумовленій у договорі формі. Елек-

тронна форма договору полягає в інформації, яка зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Воля сторін на укладення такого договору виражається за допомогою засобів електронного зв'язку [11, с. 23–24].

Як відмічає В. Мілаш, зміст ст. 702 ЦК України свідчить про можливість визначення дистанційного продажу товарів через інтернет-магазин як одного з різновидів продажу товарів за зразками [6, с. 67–68]. Так, згідно з ч. 1 цієї статті сторони можуть укласти договір купівлі-продажу товару на підставі ознайомлення покупця зі зразком товару (за описом, каталогом) тощо. Ідеться, на думку цитованої авторки, не тільки про ознайомлення покупця з реальним зразком товару чи паперовим каталогом, але й з його описом на сайті інтернет-магазину, ознайомлення з інтернет-каталогом, демонстрацією товару через відеочат інтернет-магазину, інтернет-консультаванням щодо споживчих характеристик товару в режимі реального часу тощо [6, с. 68]. Однак, роз'яснює вчена, аналіз положень Рекомендацій щодо організації продажу товарів за зразками, затверджених наказом Міністерства економіки України від 20 липня 2000 р. № 152, свідчить про те, що основною відмінністю роздрібною продажу товарів через інтернет-крамниці від продажу товарів за зразками є те, що в останньому випадку наявна форма роздрібною продажу товарів, за яким покупець після попереднього ознайомлення самостійно або з допомогою продавця вибирає необхідні йому непродовольчі товари за встановленими в торговельному (демонстраційному) залі зразками, оплачує покупку й одержує товар відповідно до вибраних зразків [5, с. 140–141]. У свою чергу, до торговельних (демонстраційних) залів п. 4 Рекомендацій віднесено тільки реальні об'єкти торговельної мережі (фірмові спеціалізовані магазини, магазини з універсальним асортиментом непродовольчих товарів, спеціалізовані відділи (секції) магазинів з універсальним асортиментом продовольчих товарів), а віртуальні торговельні (демонстраційні) зали, якими фактично є інтернет-магазини, в указаному вище переліку не відзначено [6, с. 69–70].

Висновки. Отже, договір роздрібної купівлі-продажу є правовою формою, яка опосередковує процеси звернення товарів у сферу споживання, основною правовою формою торговельного обслуговування всього населення. Поруч із традиційними методами реалізації товарів набуває обертів поширення віддалений доступ продажу товару через мережу Інтернет, у якому споживач укладає з продавцем електронний договір роздрібної купівлі-продажу

Законодавцем надано широкий спектр можливостей укладення договорів в Інтернеті, однак чинне законодавство та судова практика з питань захисту прав сторін договірних правовідносин в Інтернеті потребують вдосконалення шляхом закріплення додаткових гарантій дотримання прав сторонами відповідних правовідносин під час укладення договору в Інтернеті, а також більшої деталізації процесу та способів надання й засвідчення електронних доказів [11, с. 4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінник О. М. Правовий режим інтернет-магазину. *Ius Privatum (legal doctrine and practice / правова доктрина і практика)*. 2019. № 1. С. 5–14. URL: <https://bit.ly/2Sf0gzN>
2. Гайдукова О.О. Теоретичні аспекти поняття «електронна торгівля». *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2019. № 8. С. 3.
3. Договір як універсальна правова конструкція : монографія /А. П. Гетьман, В. І. Борисова, О. П. Євсєєв та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Харків : Право, 2012. 432 с.
4. Кізлова О. Електронний договір як правовий спосіб електронної коперції. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2017. С. 85–88.
5. Мілаш В. С. Деякі аспекти правового регулювання торговельної діяльності з використанням мережі Інтернет. *Вісник господарсько-судочинства*. 2015. № 1. С. 139–148.
6. Мілаш В. С. Правові аспекти виникнення та реалізації договірних відносин у мережі Інтернет. *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет* : кол. монографія / кол. авторів А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред. С. В. Глібо, К. В. Єфремова. Харків, 2016. Розд. 2, підр. 2.1. С. 52–91.

7. Полуніна О.О. Договір роздрібної купівлі-продажу за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 225 с.
8. Полуніна О.О. Загальна характеристика договору купівлі-продажу. *Часопис цивілістики*. Випуск 17. С.134–138.
9. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 45. Ст. 410.
10. Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент. /За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. Київ: Істина, 2004. 928 с.
11. Шагака О.В. Відшкодування збитків, завданих у результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті: дис. ... доктора філософії. 081. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 199 с.
12. Як уряду України розбудувати державну політику у сфері е-торгівлі. *Аналітичний документ*. URL: E-commerce__civic_synergy_ua_2018.pdf
13. United nations commission on international trade law. URL: <https://uncitral.un.org>.